

Naš jezik

**СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК**

НАШ ЈЕЗИК

LIBRARY
FEB 1 1952
UNIVERSITY OF CALIFORNIA

НОВА СЕРИЈА Тб.
Књ. II — Св. 7-10

БЕОГРАД 1951

С А Д Р Ж А Ј

	Страна
1. <i>А. Белић</i> : Из'новије акценгуације (I)	227
2. <i>С. Машић</i> : Белешке о језику Његошевом у Лучи и Вијенцу . . .	238
3. <i>Србислава Ковачевић</i> : О именици доба у нашем језику	246
4. <i>Б. Милановић</i> : <i>Садржаши</i> или <i>садржавашаи</i>	256
5. <i>В. М. Миловић</i> : О неким стручним називима	265
6. <i>Ј. Радхловић</i> : <i>Дихашаи</i> и <i>дисашаи</i>	279
7. <i>Св. Марковић</i> : <i>Правоснажан</i> или <i>цравносмажан</i>	290
8. <i>В. Ђ. Јовановић</i> : <i>Омски</i> или <i>омовски</i>	294
9. <i>И. Стевовић</i> : Поводом претходног чланка	296
10. <i>Св. Предић</i> : О дефиницији <i>огледа</i>	300
11. <i>Д. Живковић</i> : О претходном чланку	304
12. <i>Б. Вајагић</i> : О неким техничким изразима	307
13. <i>П. Васић</i> : Неколико начелних речи	309
14. <i>А. Шаулић</i> : „Која смрт храни, другој не да“	311
15. Из живота речи: <i>Гл. Елезовић</i> : <i>Валаге, валаке; фалага, фалзге...</i>	313
16. Језичке поуке	327
17. Регистар речи	331

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР:

др Александар Белић, Глиша Елезовић, др Радомир Алексић,
др Михаило Стевановић, др Радосав Бошковић,
Бранислав Милановић и Игрутин Стевовић

Научна Ризница

ИЗДАВАЧКО ПРЕДУЗЕЋЕ НАРОДНЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
БЕОГРАД 1951

О НЕКИМ СТРУЧНИМ НАЗИВИМА

Многи писци стручних дела, студија или чланака принуђени су да стварају нове термине и кују нове речи. Разумљиво је што се при томе не нађе увек најсретније решење и не направи најбољи назив, али је тешко разумети и потпуно је неоправдано када се место досадашњих термина или стручних назива праве нови који су, у највећем броју случајева, лошији од ранијих или када се између два термина узима онај који је и са стручне и са језичке стране гори од другог.

Ми ћемо прегледати неколико таквих стручних назива и речи из разних области, од којих се неки често срастају и у дневној штампи.

1.) — *Ватросталан, неШойљив*. — Ватросталан је кованица, управо дословни превод немачке речи *feuerfest* (Feuer, ватра, огањ; fest, чврст, постојан, сталан) и не даје никакву претставу о ономе шта треба да значи. Немачка сложеница *feuerfest* значила је: а) кад су у питању алкалије, нека киселина или со да се те супстанце могу жарити и да при томе не испаравају насупрот „испарљивим алкалијама“ (амонсоли, напр.) које при жарењу потпуно испаре;¹⁾ б) кад је у питању неки минерални производ, напр. глина, стена и др., онда ова реч значи да се та глина или стена не топе ни у најјачој „ватри“ наших пећи. Сада се у немачком реч *feuerfest* обично употребљава за производе који су постојани, који се не топе на високој температури (доња граница је око 1600 °C).

¹⁾ Место речи *feuerfest* у овом случају употребљавана је и реч *fix* напр. „фиксве алкалије“).

Наши ранији писци стручних дела употребљавали су реч *сшалан* у значењу немачког *fest*. Тако В. Маринковић¹⁾ говори о *сшалном* (чврстом) *сшању машерије*, о *сшалном* (чврстом) *Шелу*, други су опет називали механику чврстих тела механиком *сшалних Шела*, а неки су писали: равнотежа је *сшална* (стабилна), *сшалне* звезде (фиксне звезде, звезде непокретнице, некретнице). Ова се реч у овом значењу у стручној литератури одавно више не употребљава. Још једино је у употреби израз *сшална* величина, *сшални* производ и сл. поред одомаћене интернационалне речи *константан* (*константна* величина, *константа* итд.).

Реч *сшалан* значи који се не мења, постојан, који траје непрекидно, непрестано: стални судија, стална плата, стално становање; каже се за човека да је сталан, да има сталан карактер. У изразима: стално излажење, стално тужакање значи непрестано, непрекидно... Ова реч нема више значење физичких особина. Али независно од значења ове речи *вашросшалан* спада у ред рђавих кованица, што се може најбоље видети и осетити ако у њој реч ватра заменимо речју огањ: огњосталан.

Доцнији београдски писци стручних дела употребљавали су за тај појам реч *нешојљив* која тачно означава да се дотични материјал не топи, да је отпоран при загревању, да је постојан („сталан“) у „ватри“. Напомена да нема нетопљивог материјала кад се довољно повиси температура важи исто тако да нема постојаног („сталног“) материјала у „ватри“ (зависи само од „ватре“, тј. од висине температуре).

С друге стране, речи као *неслан*, *неошран* и сл. не значе напр. да је нешто потпуно неслаано, него да није довољно слаано (неслаано јело). Иначе се тачније каже: није довољно слаано, потпуно је неслаано и сл. Исто тако *нешојљиве глине*, *нешојљиве цигле* (*ојке*) итд. не значи да су потпуно нетопљиве, већ да се према дефиницији шта је нетопљив материјал, топе тек изнад 1600°. Стога место термина *вашросшалан*, који се сада поново употребљава, треба усвојити ранији, у

¹⁾ *Физика*, I, стр. 97, 100, 104 итд., Београд, 1851.

сваком погледу бољи и исправнији термин *неШойљив* (фр. *refractaire*, енгл. *refractory*, *fire-proof*, *fire-*, руски *огнеупорный*),

2). — *Дневни коџ*. — Речи *коџ* нема у Вукову Рј., у Ак. Рј. означена је као именица ж. р. (коп—копи) са акцентом *коџ* и значењем *копање*, а наведен је и један пример са значењем *укоџ*, *погреб*, Ристић-Кангрга (С. н. Р.) такође је означавају као у Ак. Рј. и упућују на реч *копање*. У примеру (Речничка грађа Института за српски језик САН): Ударила киша, а кукурузи стигли за *други коџ*, па све живо нагло у њиве¹⁾ ова реч такође значи *копање*, *окопавање*, али је мушкога рода.²⁾

У рударству ова реч се употребљава само у мушком роду (коп—копа, мн. копови) и има друго значење.

У рударском законуку за Краљевину Србију од 1866 год. и у изменама и допунама од 1903 год. наводи се шта се подразумева под рудом и копом, али се не прецизира шта је руда, а шта је коп, само се на крају параграфа додаје да ће то, у сумњивим случајевима, одредити Министар народне привреде.

У смислу рударског закона *копови* су, по К. Огњановићу³⁾, сви они природни производи који се, као корисни по људе, ваде из земље, а не спадају у руде у ужем смислу, као напр. угаљ, асфалт, разне соли и др. Међутим у преводима рударских закона у суседним и страним државама Н. Антула⁴⁾ не употребљава више реч *коп*, него *раској* или *рад од површинџ*. У пројекту рударског законика за Краљевину Србију од 1910 год.⁵⁾ из ранијег чл. 14 а у пројекту чл. 3 избачена је реч *коџ* и дошла је само дефиниција руде која обухвата оба ранија термина (руду и коп).

Термин *дневни коџ* буквални је превод Tag(e)bau који у рударству и у немачком, за разлику од подземног, ду-

¹⁾ Сретен Пашић, *Ђранково коло*, 1904, стр. 202.

²⁾ У неким крајевима (Ј. Вуковић, *Пишања савременог књиж. језика* 2, 148, 1951) ова се реч говори у мушком роду и значи *окопавање* (кукуруза, кромпира итд.). Видети напомену под 2 стр. 274.

³⁾ *Рударски гласник*, 1, 178 (1903).

⁴⁾ *Рударски гласник*, 2, 197, 198, 199, 202 (1904).

⁵⁾ Н. Антула, *Годишњак одељења Мин. нар. привреде*, 3, 81 (1910).

бинског вађења руде, значи: вађења на површини, рад по површини, површинско вађење, рударски рад раскопавањем, површински, надземни рад, површинска рудокопња, прекоп, преривање, раскоп, откоп (нем. *Tag* у рударству значи површина, површје). *Дневни коп* у нашем језику значило би или копање дању или коп који се експлоатише дању (не ноћу). Стога место њега треба увести народне термине који су и раније употребљавани и који су у духу нашег језика: *раскоп, ошкoп, површинско вађење* и сл.

3). — *Правац, смисао, смер*. Поред речи *правац* за прецизније истраживање у науци потребан је још један термин за шта је раније била усвојена реч *смисао* (нем. *Sinn*, фр. *sens*). У обичном животу ова разлика се не прави, али у науци правац има два смисла. Тако се два тела могу кретати у *истом правцу*, али у *супротивном смислу*, каже се да се нешто обрће у *смислу* казаљке на сату и у супротном смислу, говори се о *једносмисленој струји*, оптички антиподи обрћу раван поларизоване светлости подједнако само у *супротивном смислу*, један налево, а други надесно итд. Место овога термина у новије време неки писци употребљавају реч *смер*. Реч *смер*, у значењу *правац*, узета је из чешког, а наша реч *смер*, према Љ. Стојановићу, значи *намера*¹⁾. Дакле, чешкој речи *смер* која значи *правац* и која се у том значењу и код нас употребљава (ветар је био умерен, променљивог *правца*; ветар умерен, променљивог *смера*) придаје се још једно значење за шта је раније код нас једино употребљавана реч *смисао* и за шта велики део стручних писаца то и данас чини. Не одбацујући реч *смер* у значењу наше речи *правац*²⁾, мада је у том значењу непотребна, сматрамо да у науци треба и даље задржати као термин само *смисао*.

У вези с овим терминима додаћемо да је раније направљена добра реч *исправљач* (немачки *Gleichrichter*) струје а да сада неки кажу *усмерач*. И у овом случају бољи је старији назив јер се при томе струји даје само један смисао („смер“), она се стварно исправља те није више наизменична.

¹⁾ *Наш језик*, 5, 85 (1937).

²⁾ Од *смер* направљен је глагол *усмериши* (управити) и *смерница* у значењу *правац, директива* (нем. *Richtlinie*).

4). — *Емаљ, емајл.* — Сви ранији и садашњи стручни писци пишу и говоре *емаљ*. У новије време врло често и у штампи, па чак и у неким уџбеницима за основну школу, ова се реч пише *емајл*. У француском она се изговара *емај* (Email), а такође и у немачком, само је Немци, иако су је узели од Француза, двојако пишу: Email и Emaile. Ми позајмљене француске речи на -ail, -aille, -aillon, -euil, -euille... изговарамо са љ: *емаљ, медаља (médaille), Версаљ (Versail), батаљон (bataillon), портфељ (portfeuille), фошеља (fauteuil), фељшон (feuilletton)* и др. Још једино би се могао допустити изговор са *ј* (Версај), али се тако у највећем броју случајева не говори и не пише. Изговор *емајл*, као и писање у овом облику, вероватно, потиче од оних људи који су је изговарали онако како је написана француски или немачки, а не онако како се у француском фактички изговара и како је код нас и одомаћено. Стога ову реч треба не само као стручни термин него уопште једино писати и изговарати *емаљ (емаљни, емаљна маса, емаљисаши, емаљираши)*.

5).— *Руда, рудача, минерал.* — Неорганска и делом органска једињења која се налазе у природи зову се *минерали*, а они минерали из којих се добивају корисни метали називају се *руде*: *гвоздена, бакарна, оловна, калајна руда* итд. или општим именом *металне руде*. Реч *руда* има шире значење, и то не само у правом већ и у преносном значењу. Шта се подразумева под *рудом* у рударству обично се дефинише у свакој земљи рударским закоником (в. под 2). У хрватској терминологији минерал је назват *рудом*, а за руду узета је реч *рудача*. *Рудача* у Вукову и А. Рј. значи врсту траве која расте по рудинама и утринама (*Argostis vulgaris*) и у народном језику другог значења нема. Међународна реч *минерал* нити се може заменити нити је то потребно чинити, те реч *руда* треба задржати са оним значењем које има у народном језику, а у рударству онако како се то законом одреди. Стога они наши писци који реч *рудача* употребљавају место речи *руда* само стварају забуну — термини *минерал* и *руда* су код нас не само усвојени већ и одомаћени, па их тако треба и даље задржати.

6).— *Кварц, кремен*. — Етимологија речи *кварц* (нем. Quarz, фр. quartz) није потпуно разјашњена, али су ту реч примили као термин од Немаца скоро сви народи. Агрикола¹⁾ га помиње у првој половини XVI века. Наши рудари примили су ову реч још у Средњем веку од саских рудара и изговарали је *кварац*²⁾ (дакле у 1-ом падежу уметнуто је непостојано *a*). По Ј. Цвијићу³⁾ Кварац, брдо у околини Сребрнице, добио је име по овом минералу. У новије време сви писци стручних дела, почев од Ј. Панчића⁴⁾, како хемичари тако и минералози, употребљавају једино реч *кварц*. У загребачкој терминологији место речи *кварц* узета је реч *кремен*.

Кварц је хемијски силицијумдиоксид (SiO_2), кристалан је и има велику тврдину.

Кремен (нем. Flint, Feuerstein, фр. pierre à fusil, pierre à feu, енгл. flint, лат. silex) по саставу је такође силицијумдиоксид ($\text{SiO}_2 + \frac{1}{2} \text{H}_2\text{O}$), варијетет је јасписа, кристалише влакнасто те је отуда жилав и тврд, а није крт као кварц који се ломи и одлама. Као што је познато, *кремен* је био прво оруђе примитивног човека; од њега су се у преисториско доба правиле алатке и оружје. Кад је пронађено ватрено оружје, служио је на пушци за стварање варнице и паљење барута (*пушка на кремен, кременча*).

Од именице *кварц* направљени су придеви: *кварцни* (кварцно стакло, кварцна лампа, кварцни песак) и *кварцовиш*, *кварцоносни* (кварцовите, кварцоносне стене, тј. стене које садрже кварца за разлику од кварцне стене, тј. стенеод кварца).

Стога ова два термина не треба мешати, као што то понекад чине и београдски писци.

7). — *Бор-машина, шахтна пех*. — Место прве немачке речи (Bohrmaschine) имамо добре наше термине: *бушаћа машина*, *машина за бушење*, *машина бушалица*; место другог стручног назива одомаћен је термин *јамасћа пех*⁵⁾, тако да је непо-

¹⁾ Agricola, *De re metallica*, 1529 г., 1546 г.

²⁾ В. Шкарић, *Старо рударско право и техника у Србији и Босни*, 62, Београд, 1939.

³⁾ *Проблеми насеља*, I, стр. 54.

⁴⁾ *Минералогича и Геологија*, стр. 91, Београд, 1867.

⁵⁾ Ове пехи су тако назване зато што имају облик јаме, што личе на јаму.

требан и сувишан хибрид „шахтна пећ“ (немачки *Sahachte* = окно, рупа, јама; *Ofen* = пећ; *Schachtofen* = јамаста пећ).

8). — *Посуда, суд.* — У значењу *суда* (нем. *Gefäß*), реч *посуда* је узета из руског, а у значењу *зајам* — провинцијализам је¹⁾. Код нас се једино и употребљавала реч *суд*, али у новије време, под утицајем загребачких и руских писаца, неки београдски писци кажу *посуда*, за шта нема никакве потребе, већ нам је потпуно довољна реч *суд* (*судови* и зб. *посуђе*).

9). *Меснаш, месан.* — Ова се два облика често мешају, иако је њихова разлика, бар у народу, јасна. *Меснаш* значи оно што има доста меса (меснате усне, месната мишица, меснати бут), даље, за плодове се каже да су меснати (меснате шљиве, меснато грожђе итд.), за корење (у хрена, мркве, репе, роткве итд.), најзад, може бити: меснато лишће, месната стабљика, месната боранија, месната паприка итд. *Месни* значи што је од меса, што је као месо: месно јело, месна храна, месни екстракт, месна боја итд. Стога треба рећи: *сухо (суво) месни*, а не *сухомеснаши* (храна, станица и др.)²⁾

Слично овоме не ваља ни *пайирнаша* врећа, *пайирнаши* цак, *омот* итд., већ треба рећи *пайирна* врећа, *пайирни* цак, *омот* или *врећа*, цак, *омот* од *харшије* и др.

10). — *Масло, маслац* (бутер, путер, путар). — Маретић у свом Језичном савјетнику с правом вели да је реч *маслац* књижевничка и да је нема ни у једном старијем речнику, па додаје да није добро ни направљена. За реч *масло* каже да значи и *Schmalz* и *Butter*, стога би „бутер“ било боље звати *младо масло*, за шта има потврде (Ак. Рј.). Љ. Стојановић³⁾ га исправља и вели да *Schmalz* значи *масш*, а *Butter* *масло* и да *масло* може бити *свеже* и *прешћољено*.

Остављајући на страну значење речи *масло* у другим словенским језицима, ми ћемо овде навести познате наше народне речи за две врсте масла.

¹⁾ Љ. Стојановић, *Наш језик*, 4, 91, 223 (1936).

²⁾ Вук (Рј.) наводи и облик *месаш*: месат ражањ, гвоздено пециво (прстен).

³⁾ *Наш језик*, 4, 31, (1931).

У сточарским крајевима где се од млека прави сир и скоруп (кајмак), масло се добива на два начина.

Стари скоруп (кајмак), ређе се за то узима млади, кад се истопи, даје маст и остаје један део који се не топи. Одливена маст која се при хлађењу стврдне зове се *масло*. Оно се боље држи и лакше чува од скорупа и употребљава се за готовљење јела. Онај део што остаје неистопљен назива се *шрој* (талог) и он служи као присмока.

Када се цело млеко *бућка* у *бућкалици* или *меше* у *сшају*¹⁾, онда се маст из млека одваја и скупља на површини као масло. Тако добивено масло зове се у Херцеговини и у суседним брдским крајевима (Морача, Васојевићи и др.) *мешено масло*, које може бити и топљено. Млеко из којег се извади масло зове се *млаћеница*, а у Васојевићима *мешеница*.

Масло се данас вади из млека у такозваним *сепараторима* (центрифугама) у којима се на сличан начин одваја маст која се скупља уједно дајући тако *мешено масло*, мада се у селима још увек задржало вађење масла у стаповима или бућкалицама.

У оба случаја, било да је оно добивено топљењем скорупа (кајмака), метењем (бућкањем) целог млека у стапу (бућкалици), било одвајањем у сепаратору, масло садржи маст и беланчевине (казеин)—троп.

Када је, дакле, потребно разликовати ова два масла, онда треба узети народне термине *масло* и *мешено масло* па самим тим отпадају називи који су позајмљени: бутер, путер, путар (од нем. Butter, а ово опет од лат. butyrum) или начињени: маслац, чајни маслац (Teebutter).

11). — *Падња*, *падавина*, *оборина*, *шалог* (водени, атмосферски), *падеж*. Већина садашњих писаца не само стручних дела него и у свакодневној штампи употребљава термине *атмосферски* (ваздушни) *шалог*, *водени шалог*, као што су

¹⁾ У Источној Србији суд у коме се из млека добива *масло* зове се *бућкалица*, а сама радња *бућкаши*. У Херцеговини и суседним брдским крајевима Ц. Горе (Морача, Васојевићи и др.) суд се зове *сшај* а радња се означава са: *месши* (в. Вук Рј. и А. Рј.). По Ј. Ердељановићу (*Стишаринска српска јела и њиха*, 96, Београд, 1896) место *месши* по Србији се више говори: *биши*, *бућкаши* (*бучкаши*), *мшшиши*.

то чинили и сви наши ранији писци. Реч *шалог* наводи и Вук (Рј.) и тумачи је правилно: *Niederschlag, Bodensatz*. Кованице *оборина, падања, падавина*, значе сасвим друго ¹⁾. Ако се већ жели узети нека реч изведена од падати, онда треба употребити *падеж* ²⁾ (падеж у граматички је позајмљена реч из руског).

12).— *Дрвни, дрвени* (индустрија), *метална индустрија*. — Придев *дрвни* је провинцијализам и значи исто што и *дрвени*. По угледању на немачке сложенице са *Holz*-направљен је читав низ назива који су директни превод немачких:

Holzessig дрвно сирће,

Holzgeist дрвни алкохол,

Holzmasse дрвна маса,

Holzindustrie дрвна индустрија итд.

У оним крајевима где се употребљава реч *дрвен* која значи, као што је речено, исто што и *дрвни* (што је од дрвета, што се односи на дрво, што је несавитљиво као дрво: каже се за човека да је дрвен), ови називи нису могли продрети јер развијено језичко осећање није допуштало овакве везе: дрвени алкохол, дрвено сирће, дрвена индустрија и сл. У неким случајевима постоје научни међународни називи као напр. метил-алкохол (метилни алкохол) за *Holzgeist*, па овај назив употребљавају и Немци у научним делима и уџбеницима (*Methylalkohol*); за *Holzessig* („дрвно сирће“) није ни потребан термин, јер је то сирће (оцат, „есенција“) које се добива сувом дестилацијом дрвета, а данас се више неком производу и не даје посебно име према сировини одакле се добива. У хемији то је *сирћешна киселина*, а у обичном животу сирће (оцат), без обзира да ли је добивена оксидацијом алкохола, сувом дестилацијом дрвета или синтетички. Место *дрвна маса* треба рећи *дрвена маса* или *маса дрвеша* према смислу.

Поставља се питање да ли треба усвојити називе: *дрвна* (*дрвена*), *метална*, *стаклена индустрија* или треба рећи: *индустрија дрвеша*, *индустрија метала*, *индустрија стакла*.

¹⁾ Љ. Стојановић, *Н. Језик*, 4, 279(1936). — О значењу речи „оборити“ и сл. у хемији, в. В. М. Мићовић, *Гласник хем. друштва*, 2, 242 (1931).

²⁾ Р. Радовановић, *Подземне воде*, 2, СКЗ, Београд, 1897.

Уколико нам је познато, Вук само на једном месту у Народним пјесмама помиње *дрвени мајстор* и *камени мајстор*, а на другом месту вели *камена штампа* (место литографија)¹). Иначе реч *дрвени* у пренесеном смислу има друго значење: дрвена глава, дрвени човек, дрвени доктор, дрвени адвокат, па би то пејоративно значење могли имати и називи дрвена и стаклена индустрија, као што би и назив гвоздена индустрија имао други смисао од индустрије гвожђа. Дакле, у духу нашег језика били би називи: *индустрија стакла*, *гвожђа*, *дрвеша*, *дувана*, *плашна* и др., као што се каже: *производња стакла*, *гвожђа*, *фабрикација стакла*, *харџије* (нем. напр. *Glasindustrie*, *Papierfabrikation*, *Metallindustrie*).

За назив *дрвна индустрија*²) можда би се могао направити донекле оправдан приговор да адјективни облици *дрвни* и *дрвени*, иако исто значе, могу бити диференцирани (упореди *водни* и *водени*: водна задруга (задруга за наводњавање), иако се у народу први облик понегде једино говори и у истом значењу као и други, даље, овај паралелизам огледа се и у речима *безводни* и *бездрвни*).

Разлика између *метална индустрија* и *индустрија метална* мање се осећа него у претходном случају, ваљда отуда што је овде у питању страна реч (*метални*). Ми смо у штампаницима наишли на изразе *металска индустрија*, *металски радник* и у овом случају осећа се тежња за диференцирањем значења помоћу различитих адјективних наставака. Слично диференцирање нашли смо још свега у два случаја.

Вук наводи од речи олово два адјективна облика: *оловни* (од олова) и *оловски* (за шта даје пример *оловски мајдан* у значењу *Bleibergwerk*)³). С. М. Лозанић⁴) прави разлику из-

¹) С. н. *Ијесме*, IV, 398 (1932).

²) Кад је наш чланак био предат у штампу, изашла је I св. II књиге *Пишања савременог књижевног језика* (Сарајево 1951) у којој Ј. Вуковић (стр. 176) говори опширније о термину „дрвна индустрија“.

³) У једном примеру налази се и облик *олови*: По дванаест оловијех зрна. Вук, С. н. *Ијесме*, IV, 391 (1932). — Од места *Олово*, које је на гласу због оловних рудника, придев је *оловски*, као што је напр. од Буково-буковски. У овом случају *оловски рудник* значи би рудник места Олово.

⁴) *Хемија за средње школе* с хемиском читанком, V издање, 175, 200 (1921). — Говорио је да му је то диференцирање предложио Љ. Стојановић.

међу *биљни* (човечја храна може бити биљна и животињска) и *биљски* (биљска храна — храна којом се храни биље). Може бити да би требало усвојити овако диференциране термине па рећи *мешалска индустрија*, *мешалски радник*.

13). — *Погон*. — Народна реч *погон* (од погнати = потерати, потећи, потрчати) значи *пошера* (Вук је објашњава нем. Wegtreiben):

А за њима Руси у *погону*,
Узеше им топе и барјаке (Његош, Пустуњак, 73);

А за њима Срби у *погону*,
Преко воде прећераше Турке
(Ђ. Љ. Драговић, Црн. јун. пј. 212);

„Ако је на месту дела опажен траг (стопа или стрвљена храна итд.) преузимата је потера. У нашем праву зове се овај начин истраге *погон* или *поточ*“ (А. С. Јовановић, Приноси II део, 8).

Реч *погон* значи још и *каиш*, *каиш од пушке*, *ремик*:

Неки опет пушку спрема:

Кремен стеже,

Погон веже,

И фишке пребројава (Ст. В. Каћански, Песме, 26);

„Седиште за рањеног може се справити од опасећег каиша, *погона*, венца направљеног од сена и др.“ (Санитетски наст. 13)

„Набавка кожних *погона* за коњичке карабине“ (Српске новине, 1885, 221).

Поред ова два значења, за шта су примери узети из речничке грађе Института за језик САН-а, у Ак. Рј. наводи се и треће: *вођење каквог посла*, *занања*, *обрња* (Betrieb), па се додаје да се у грађи за Рј. није нашло никакве потврде, али се у новије време говори и пише, и да је реч начињена према нем. Betrieb, али према немачком betreiben нико не говори и не пише погнати, погонити ни гонити. Ристић и Канрга (Српско-нем. речник) под *погон* дају два значења: а) Wegtreiben, б) Antrieb. Маретић (Језични савј.) каже да погон у техници значи Betrieb, Triebkraft, и да је из чешког (pohon).

Према Љ. Стојановићу (Н. Ј. 5, 85, 1937) *погон* значи почетак или почетно место гоњења, а не као у чешком *Betrieb*, *Triebkraft*, а мало даље (*ibid.* стр. 122) напомиње да од речи које су наведене у Маретићеву Савјетнику у београдски књижевни језик није ушла између осталих ни реч *погон*.

Ова реч се још пре Другог светског рата почела употребљавати нарочито у индустрији и техници, а сретала се и код београдских писаца стручних дела и чланака, и то обично у смислу немачких речи *Antrieb*, *Betrieb* и *Trieb* (*Trieb*)-, као и у значењима немачких сложеница изведених од ове три речи. Она се после овога рата још више употребљава, и то, по нашем мишљењу, као и раније, без икакве потребе, јер јој је значење често за већину оних који се њоме служе нејасно.

Ми ћемо навести њену употребу само у неколико таквих значења, одакле ће се видети да су то више мање непотребни германизми:

1) пустити у погон, место: пустити у рад (нем. *in Betrieb setzen*);

2) у погону значи: у фабрикацији, у заводу, у постројењу, у радионици... према врсти установе или одељења где се неки рад или посао врши. У штампарији, на пример, место у слагачници, у линотипу, на машини за штампање каже се сада у погону. Пре рата чак се чуло и: ради у „бетрибу“;

3) погонско гориво, место: моторно гориво;

4) погон, место: покретачка снага или сила, покретање, кретање.

Поменућу само два три примера из ранијих стручних дела да се види како су тадашњи писци место речи *погон* знали употребити наше, народне изразе.

„Још су свеже успомене на пећи, у којима је руда топљена и звате су вигњеви, и на самокове чији су чекићи *сШављани* у *покрет* снагом текуће воде“¹⁾. Неки садашњи писци сигурно би рекли: чији су чекићи *сШављани* у *погон*

¹⁾ Ј. Цвијић, Извори, тресаве и водопади, *Глас*, 51, стр. 80 (1896)

снагом текуће воде, а можда би целу реченицу скратили овако: чији су чекићи били на водени погон.

А. Станојевић¹⁾ говорећи о угљу вели: „јер нам с једне стране служи за произвођење топлоте и покретачке снаге“. И овде би се сада рекло: за погон место за покретачке снаге.

С. М. Лозанић²⁾ описујући како се гвожђе раскива у полуге каже: „Мехови и чекићи покрећу се овде воденом снагом.“

И данас прозни писци и јавни, радници који су даље од специјалних техничких грана говоре о покретачкој снази империјализма, о покретачкој сили експансионизма итд., а не о погонској сили. Добри познаваоци језика и кад пишу о стручним стварима такође не употребљавају реч погон.

„Та велика снага користиће се за покретање индустрије, за електрификацију железница, за електрохемиске и електрометалургиске фабрике, а нарочито за производњу алуминијума.“ (М. Пијаде, Борба од 9 јула 1949).

„Савезни „Машинопројект“ реконструисао је мали бензински мотор за покретање ватрогасних пумпи и разних агрегата.“ (Борба од 22 марта 1951, стр. 3).

„. . . . Самоков се састојао од великог точка који покреће обично водена снага. Окретање точка савља у покрет тешке чекиће, . . .“ (Политика од 15 марта 1951, стр. 3).

Смешно звучи кад се каже млин на електрични погон, на парни погон, на водени погон, па би се према томе рекло и на „ветрени“ погон, „коњски“ погон место народних исправних термина: електрични млин, парни млин, воденица, ветрењача, сувача.

Ако је баш потребно може се место водени, електрични погон, . . . рећи: водена снага, енергија (креће се, покреће се, ради, према смислу, електричном енергијом, струјом итд., као што је то илустровано наведеним примерима).

Сада и стручни писци мање употребљавају израз мотори на млазни погон, већ кажу реактивни, млазни мотори (мотори на млаз).

¹⁾ Саксе—Станојевић, *Хемиска технологија*, стр. 3, Београд, 1923.

²⁾ *Хемиска технологија*, II, 34, Београд, 1887.

По нашем мишљењу, реч *погон*, као стручни термин је непотребна, неодређена и не даје слику или бар не потсећа на оно што се жели да се њом каже, а свуда се може заменити прецизним и јасним нашим речима и изразима који су раније постојали и које добри писци и сада употребљавају.

14). — *Једнозначан*. — Као стручни термин употребљава се у новије време у математици.

Ако имамо неку функцију, напр. $y = f(x)$, онда за једну одређену вредност $x (x = a)$ у има само једну вредност. Такве функције су раније називане *униформне*, а сада их неки писци називају *једнозначне* (нем. *eindeutig*, франц. *unifor-me*, руски *однозначный*, *униформный*). У овом значењу реч нам је могла доћи преко руског или је буквални превод с немачког. Ми мислимо да треба остати при ранијим страним терминима: *униформан* (место *једнозначан*) и *мултиформан* (место *вишезначан*) бар дотле док се не створе наши погодни називи (речи *униформан* и *мултиформан* иначе значе: *једнолик* (*једноличан*) и *многолик* (*многоличан*)).

Немачки *eindeutig* значи још: да нешто има само *једно* значење, да се врши само у једном правцу (напр. реакција у хемији), да има само један смисао, да је недвосмислен. Неки писци, нарочито преводиоци, не трудећи се да нађу одговарајућу нашу реч или израз према смислу текста, кажу просто *једнозначан*, напр. *једнозначан* одговор место *недвосмислен* одговор и сл.

Ова реч, а поготову у свом другом значењу, не потсећа ни једним својим делом на оно што се жели њоме изразити, па је не би требало употребљавити.¹⁾

— Наставиће се —

В. М. Мићовић

¹⁾ Од *знак* не постоји придев *значан*. Према сложеницама са *један*, као *једносирџк*, *једносирџан*, *једнолик* и др. могао би се направити облик *једнознак*, а према сложеницама као *једноуман*, *једножичан* (што се тка у једну жицу), *једнозначан*, али ни у математици ни у другим случајевима, овако изведени облик, по значењу које му се придаје, нема везе са простим речима од којих је изведен.